

SANT JOAN DINS LO DESERT

L'obra que volem presentar, *Sant Joan dins lo desert*, escrita a finals del segle XVIII o a començaments del XIX, és una peça dramàtica d'autor desconegut, de tema bíblicopastoral, escrita en versos alexandrins i en heptasíl·labs, d'una gran qualitat i dignitat, tant de llengua i estil com de versificació.

Es tracta d'una de les anomenades pastorals, un gènere d'influència francesa que en català fou conreat únicament al Rosselló.¹ Els antecedents, podríem buscar-los en tres camps. Primer de tot, les pastorals estan relacionades amb tota la literatura protagonitzada per pastors, de tradició clàssica, que tingué una intensa refflorida durant el segle XVI amb l'expansió per tot Europa del tema arcàdic, com una mena de recer mític davant el desengany de la vida real i de les tribulacions socials i polítiques de l'època. En segon lloc, participen de la tradició d'obres que tenen per tema l'adoració dels pastors i enllacen amb el teatre rural d'arreu dels Pirineus, estudiat per Georges Hérold al País Basc francès, amb exemples de l'alta Gascunya, País de Foix, Bearn, etc.² Aquestes obres semblen la supervivència del teatre de misteris, del qual en conservaven la tècnica i la *mise en scène*. Els temes n'eren les vides i les històries de sants, episodis de l'Antic Testament... Un tercer impuls prové de les tragèdies de tema bíblic, de gran predicament en la producció teatral francesa del segle XVIII i principis del XIX. La moda partí de l'estrena pública el 1716 d'*Athalie* a la Comédie Française, i el seu àmbit foren tant els teatres públics com els col·legis de jesuïtes. Els membres dels nous ordes religiosos francesos establerts al Rosselló, juntament amb els clergues catalans traductors de

1. Per a una presentació general del tema, vegeu Pep VILA, *Les pastorals rosselloneses*, a «Revista de Catalunya», 113, p. 113-125.

2. Georges HÉRELLE, *Les pastorales baroques considérées dans leurs rapports avec l'Église* (Gure Herria, Baiona, 1922).

Racine o Corneille, afavoriren la penetració d'aquest gènere, que tingué un gran moment cap a finals del segle XVIII.

En aquest moment no estem en condicions de dir si les obres catalanes conservades depenen o no d'altres d'anteriors en francès ni fins a quin punt, perquè, malgrat que les tragèdies de tema bíblic han estat estudiades per Mireille Herr,³ no ens ha estat possible tenir accés directe a les obres que ella inventaria.

Del gran predicament de què gaudí aquest gènere al Rosselló, ens n'han arribat diverses obres: *Sant Joan dins lo desert*, *Lo sacrifici d'Abraham*, *La mort d'Holoferna*, *Lo coronament de David* (que és una traducció d'una obra escrita en francès per P. Brumoy), *Jesús batejat per sant Joan Baptiste...* Al segon volum faciti, avui perdut, de la *Collecció de drames catalans Tolrà de Bordas*, hi havia altres peces de la temàtica de les quals correspon a aquest gènere. En sabem els títols: *Lo diluvi universal* i *Josep en Egipte*.

En síntesi, podem dir que són obres que es desenvolupen en una atmosfera idíllica per la força del paisatge, per la presència de l'element pastoral, del món rural, per la lentitud de l'acció i la gravetat dels judicis morals. Això no impedeix, però, que s'hi manifesti un conflicte, en el qual se centra l'obra, com ara l'oposició entre la doctrina i el model de vida que proposa sant Joan i els dels rabins, que se'n senten amenaçats, en el cas de *Sant Joan dins lo desert*; o bé el conflicte entre l'amor al fill i l'obediència a la voluntat de Déu, en el cas de *Lo sacrifici d'Abraham*. A més, representen un trencament clar amb les peces religioses de caràcter popular, tant per l'ús de l'alexandrí i d'una llengua volgudament literària, poc dialectalitzat, com pel seu caràcter lent i reflexiu, més centrat en els raonaments transmesos a través dels diàlegs que en les evolucions escèniques, evitant les distraccions i els personatges còmics i ridículs.

Fins ara només han estat publicades la *Pastoril sobre la Nativitat de Jesuchrist, en tres actes mesclats de cants*, que va editar Antoni Comas,⁴ i *Jesús batejat per lo precursor sant Joan Baptista*, obra impresa el 1796 per Guillem Agel a Tuïr, que va ser editada fa uns anys per Pep Vila.⁵

3. Mireille HERR, *Les tragédies bibliques au XVIIIe siècle* (Champion-Slatkine, París-Ginebra, 1988).

4. «Pastoril sobre la Nativitat de Jesuchrist, en tres actes mesclats de cants. (Edició d'Antoni Comas. Nota introductòria de Joaquim Vilà i Folch)», dins Antoni COMAS, *Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII)* (Biblioteca Torres Amat, Universitat de Barcelona / Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1985).

5. Pep VILA, *Jesús batejat per lo precursor sant Joan Baptiste. Introducció i text íntegre*, a «Estudis Escènics», 28 (desembre 1986).

L'obra en la qual ens centrarem, el manuscrit 149 de l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals,⁶ i de la qual estem preparant l'edició, juntament amb la de les altres pastorals, amplia el tema de *Jesús batejat per lo precursor sant Joan Baptiste*. Es tracta del *Melodrama pastoral sant Joan dins lo desert*, en quatre actes, que es presenta com a *corregit y augmentat* respecte a una versió anterior⁷ (que no és l'obra que acabem d'esmentar, perquè són del tot diferents; les semblances provenen únicament del fet de glossar el mateix episodi evangèlic), i va ser catalogat per Josep Sebastià Pons en la *Bibliografia complementària* de la seva tesi doctoral.⁸ Probablement ambdues obres foren compostes per recaptar diners en la construcció de l'església de Tuïr, tal com ho especifica un fragment de la lloa de *Sant Joan dins lo desert*:

L'iglésia és lo motiu de tot nostre gosar,
és sols a son profit venim representar.
Fer entrar molt diner nostre desitg seria,
almoins abundans y-l més que se podria
pèndrer altre treball ab tota activitat
per adornar lo temple qu-és a Déu conegrat.
Deixem a nostres fills l'exemple y la memòria
de l'interès prenim per la divina glòria;
dels qui l'han començat imitem lo gran zel
y de divisions deixem tot lo recel.

Pons creia que *Jesús batejat per sant Joan Baptiste* i *Sant Joan dins lo desert* eren molt probablement obra de Miquel Ribes, el traductor de Racine (*Athalie, Esther*) i Corneille (*Polyeucte*), o almenys d'un deixeble que n'hagués seguit molt de prop l'estil. En canvi, Jordi Carbonell⁹ considera que l'atribució a Ribes no sembla prou justificada perquè «aquestes obres tenen unes característiques literàries i estilístiques que les relacionen millor amb un grup de peces contemporànies i de tema bíblico-pastoral pertanyents a un autor d'identitat encara no aclarida».

L'obra supera els 1.500 versos, la major part dels quals són alexandrins apariats; l'excepció en són els set *Càntics* escrits en quartets d'heptasíl·labs amb rima

6. Descrit a Pep VILA, *Materials per a una valoració del teatre català i rossellonès dels segles XVIII i XIX*, «Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées Orientales», vol. 89 (1980-1981), p. 89.

7. Segurament es refereix a un altre manuscrit de la mateixa obra, amb nombrosos variants: *Pastorale sant Joan dins lo desert*, manuscrit 10.801 del Fons Vallat de Montpeller.

8. Josep Sebastià Pons s'ocupà de les pastorals en el capítol dedicat al teatre rossellonès d'influència francesa: «La francisation de l'idéal classique: Pastorales et sujets bibliques» de *La littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècles* (Tolosa de Llenguadoc - París, 1929) i a la *Bibliographie. Thèse complémentaire pour le Doctorat ès Lettres* (Tolosa-París, 1929).

9. Jordi CARBONELL, *Miquel Ribes*, a *Diccionari de la Literatura Catalana* (Edicions 62, 1979).

encadenada que es troben al final dels actes primer, segon i tercer, i al mig dels actes tercer i quart, i que són cantats per àngels o pastors acompanyats de música instrumental. Entre els alexandrins, n'hem trobat ben pocs amb algun hemistiqui coix (de set síl·labes).

La peça consta d'una lloa i quatre actes, que descriurem a continuació:

a) La lloa o pròleg, a través de la qual l'autor es dirigeix directament al seu auditori, comença postulant com a tema general la vanitat de tota grandesa que no prové de Déu. Contràriament, l'obra pretén mostrar la grandesa veritable en sant Joan (al qual se'ns diu que cal considerar per damunt dels altres profetes i dels patriarques) i fer veure el significat de la seva vida i la seva obra. També se'ns diu que ha estat escrita amb la finalitat de recaptar diners per a l'església de Tuïr. Aquests són els versos inicials:

No y à que vanedat en la grandesa humana,
 si tot directament del Senyor no dimana.
 És tota edificant quant ella ve de Déu,
 com la del Precursor. En breus mots o veureu,
 si'l cel m'afavoreix de sa gràcia ineffable,
 sens què no puch dir res que vos sia agradable.
 Per lograr eix favor vos reclamo, Joan!
 Dirigiu mon esprit en esta empresa gran,
 feu que la mia veu tinga forssa y efficàcia
 d'exposar als oyens vostra grandesa y gràcia...

Ens explica a continuació la història de l'anunci del naixement de Joan al seu futur pare, Zacaries, seguint sant Lluç (I, 5-25). S'insisteix, com tot al llarg de l'obra, en el fet que Joan va ser i és causa de l'alegria dels seus pares i de molta altra gent («y aqueix carit infant / serà lo goig de molts y se dirà Joan»), alegria esmentada per sant Lluç.

Ja nat, lo goig publich diu clarament que gran
 y que prodigiós ha de ser tal infant!
 Més gran és al desert, hont respandeix sa vida!
 Aquí l'exaltaré, lo subjecte y convida...

En elogi de Joan, versifica les paraules amb què Jesús el va descriure (Mateu, XI, 7-15):

Sas llahors al desert no puch fer-las millor
 que fent-las com las fiu lo diví Redemptor
 davant la multitud d'un poble innumerable.
 Las diré mot per mot: «Escoltau, poble amable,
 vosaltres, qui veniu vèurer Joan, ¿potser
 creeu vèurer un home inconstant y lleuger,
 tot semblant a la canya o a la fulla d'un arbre
 que.l mendre¹⁰ vent agita? Ell, tan ferm com lo marbre,
 al mal s'oposera. ¿Potser dins vostre esprit
 vo l'haureu figurat de luxo revestit,
 semblant als cortesans dels prínceps de la terra?
 A tota vanitat Joan farà la guerra.
 Per propheta potser l'aureu vosaltres pres?
 Jo molt més que propheta asseguro qu.ell és,
 pus los prophetas d'ell han escrit que seria
 un àngel que.l Promès de prop prechiria.
 Ell, donchs, antecelleix¹¹ tots los prophetas grans,
 sobrepuja també los patriarchas sans.
 Tots eixos deputats que per mi.l cel envia,
 tots m'han previst de lluny; present, ell m'annuncia.
 Vos asseguro, donchs, ho dich en veritat,
 que.n l'ànima y en lo cor Joan és tan colmat
 de benedicions, de qualitats tan bonas
 que.s troba lo major entre los nats de donas.
 Y així jo puch bé dir: Joan és lo més gran
 dels secles precedens, dels que succehiran.»

b) Al primer acte assistim als diàlegs entre dos pastors que exalten la figura de Joan (que un dels dos considera superior a Elies), descrivint-ne la vida de penitència i afirmant que per a ells és un autèntic tresor trobat en el desert, i expliquen també l'alegria que els causa, expressada amb cants i balls, l'atracció que desperta entre les multituds que vénen a batejar-se, i com porta fins i tot benestar material als habitants del desert.

Convindreu tots ab mi que.l gran concurs de gent
 que de totas parts attrau nostre Baptista,
 qui.s reuneix assí, present a nostra vista,
 procura als habitans d'aquest aspre desert
 de vèndrer cera y mel lo medi lo més cert.
 Nosaltres, pastorets, ab aquest avantatge,
 benem bé llana y llet, y mantega y formatge.

10. *mendre*: 'menor' (occ. *mendre*, fr. *moindre*).

11. *antecelleix*: 'antecedeix en excel·lència' (sembla un creuament entre *antecedir* i *excellir*).

En breu temps hem venut en moltons y agnells
 per bé nos divertir y doblar los tropells.¹²
 Alabat sie Déu! Fasse que.l concurs dura.¹³
 Tendrem lloch de cantar Joan, qui lo procura.

No hi manquen fragments, característics del gènere de les pastorals, on es fa l'elogi de la vida senzilla dels habitants del camp, oposada a l'agitació vana que ofereixen les ciutats:

QUART PASTOR:

Deixem als ciutadans fastos, rics edificis,
 jochs, grans divertiments, seguits de tots los vicis.
 Contens de nostra sort, nostra rusticitat
 nos dóna passatempes simples com nost[r]e estat.
 Lo tracàs¹⁴ d'aquest món no fa las àncias mias;
 assí, lo dols repòs veurà passar mos días.
 Nostra benaventurança nos ve del Precursor.
 del Baptiste Joan, qui fa tot nostre amor.

CINQUÈ PASTOR:

Jo penso així com tu. Joan fa l'alegria,
 la ditja dels pastors, y sobretot la mia.
 Del mitg de nostra pau contemplo attentament
 las carreras del món y no y veitg que torment:
 los hòmens treballar, sercar pertot fortuna,
 y fortuna fugir del treball prou comuna.
 Molt més ditjosos qu.ells, tenim l'esprít quiet,
 gosam, contens de poch, del contento perfet.
 Joan nos fa contens. Ell ha de ser l'objecte
 de tot lo nostre amor, de tot nostre respecte.

Tot això ha despertat els recels dels poderosos i la desconfiança dels rabins i fariseus. Apareixen quatre «criats dels senadors» anunciant que «levites, sacerdots vénen de la ciutat / per visitar Joan de la part del senat», sense saber explicar per què volen parlar-hi. Quan arriba, els deixebles el prevenen. Joan no té por:

SANT JOAN:

Deixau dir, deixau fer. Enviat só de Déu,
 cumpliré constanment lo ministeri meu.

12. *tropells*: 'ramats'.

13. *dura*: enteneu *dure* 'duri'.

14. *tracàs*: 'trasbals, neguit' (fr. *tracas*).

(*Se avança y deixa los deixebles atrás.*)

(*D'un to grava:*)

Ta bondat és sens fi, gran Déu d'immensa glòria!
 Precursor del teu Fill, tingas de mi memòria.
 Purifica ma veu, vivifica mon cor.
 Exaltaré ton nom, ta bondat, ton amor.
 Veus mas necessitats per umplir ma carrera
 y veus de te servir ma voluntat sencera.
 Del teu trono elevat, contemplas los humans,
 nit y dia agitats de mil projectes vans;
 de ta mà liberal colmats de beneficis,
 de llur ingràtitut veus los més clars indicis.
 De supèrbia entumits, volen fer-se un renom,
 y, 'l cor tot corrumput, profanar lo teu nom.
 Dins llur societat veus que tot y cambia,
 que'ls principis d'ahir vui ja no són del dia,
 que'l bé passa per mal, que'l mal passa per bé,
 que la confusió sols és tot lo que té.
 Tu miras en pietat las dignitats humanas,
 los vans honors del món, las riquesas profanas.
 Menasses possessors de bé mal acquirit
 y consolas lo just, l'innocent oprimit.
 Eixas miser¹⁵ veus, ab altres occultadas
 que tos ulls penetrans en secret han fixadas;¹⁶
 per portar-y remei, donas un Redemptor,
 Jesús, únic fill teu. Jo, lo seu precursor,
 qui'l vinch preconisar y preparar sas vias,
 ¿no reuniré jo totas las forssas mias
 per reprimir eix mal y per fer-lo cessar?

L'acte acaba amb una cançó dels pastors, de 64 versos heptasíl·labs encadenats, repartits en 16 estrofes («No podem que regonèixer / la nostra felicitat. / Tu, Joan, sens ho merèixer, / nos donas eix nou estat. / Lo fruit que los tropells donan, / la mel y nostre comers / fan que nostres bolses sónan / en est terreno pervers.»).

c) A l'acte segon, sant Joan parla a dos deixebles seus del Messies, davant del qual ell es considera indigne: «Com he merescut jo del teu Fill ben amat / de ser lo precursor? Pur no-res! Vil insecte!». Dos sacerdots i dos levites li pregunten si

15. *miseras*: 'misèries' (fr. *misères*).

16. *ban fixadas*: 'han percebut' (fr. *fixer quelqu'un ou quelque chose* 'fixar l'atenció en algú o en alguna cosa').

ell és el Messies. «Jo só tan sols la veu qui crida en lo desert», però ha de preparar la vinguda d'un altre que ja és entre ells. Un sacerdot fa l'elogi dels fariseus. Sant Joan els blasma. Se'n van ofesos, amenaçant-lo. Sant Joan critica els rabins:

Ah! qu-ets mal servit, Déu de tota puresa!
 Tota l'autoritat de Moisès comesa¹⁷
 als prevaricadors d'una tan santa lley!
 Extermi[n]a-los tots, lo mal és sens remey.
 Què dic! No tardes més, o Salvador amable!
 Vé!, vé!,¹⁸ confond ben prest eixa secta culpable.
 Als superbos rabins substitueix doctors
 y de cor y d'esprit tos purs adoradors,
 plens de zel per ta lley, l'ensenyant per l'exemple,
 ab tota claredat, dins lo verdader temple.

Apareix Llucifer, que vol prendre la defensa dels rabins, secundat pels seus «tartàreos companys». L'autor li atribueix un inspirat parlament on posa en boca del dimoni els arguments dels racionalistes hedonistes i incrèduls, contemporanis seus:

(Se fa gran roïdo fora la scena. Flamas de foch ixen de l'abisme antes [de] la aparitió de Llucifer. Trons y llardets¹⁹ de foch.)

LLUCIFER:

(Furiós, llansa per terra son sceptre de ferro.)

De ràbia fremesch qu-un vil home de res
 venga insultar així senyors de tan de pes!
 Vol censurar tothom! Jo pendré la deffensa
 d'aquells qu-à maltractats... Só més gran que no pensa!

(Crida més fort:)

Tartàreos²⁰ companys! Vendreu per l'insultar,
 farem tot quant se pot per fer-lo retirar.
 ¿Y qual és [eix] Joan, y qual és eix Baptista
 del qual en est desert tothom segueix la pista
 per fer-se encadenar? És a forssa de crits
 que captiva los cors, que guanya los esprits.
 Y'ls hòmens, tan cegats ab sas dolsas paraulas,
 déixan llur llibertat per créuer a mil faulas.
 Si l'escoltau, jamés no gustarà lo cos
 ny.ls plers de los sentits ni sols lo dols repòs.

17. *comesa*: 'encomanada'.

18. *vé!*: 'vés!' *Vé* és forma rossellonesa (DCVB), però esperaríem *vine*.

19. *llardets*: 'guspises, llampegueigs'.

20. *tartàreos*: 'tartaris, infernals' (de *Tàrtar* 'l'infern').

Cegos! Obriu los ulls, vejau lo fals propheta!
 No serca, no, com jo, vostra ditja perfeta.
 ¿Per qui seran los plers que'l món vos offereix,
 si no-ls podeu gustar? ¿Y qui vos condueix
 sinó vostra rahó, vostra naturalesa,
 qui per lo vostre bé són una llum encesa?
 Joan, jo venjaré la conspiració
 que trama contra mi ta predicació,
 la tua sanch faré que sia derramada
 ab aquella de Aquell per qui perds la suada.
 Qual que sia son nom, son rang y son poder,
 mas forssas uniré per a fer-las valer.
 L'abisme és tot obert per a fer-li la guerra,
 quant fos aquell qui's fa lo Déu del cel y terra.
 Altra volta l'he vist al trono tremolar
 y ab sos àngels esclaus al punt de l'assolar.
 He vist l'imperi etern, tota sa dependència,
 al punt de ser units a la mia potència.
 Y vui, que veitg mas lleis s'observar sens rencor,
 ¿veuré tranquil·lament un vil perturbador
 insultar mon poder? Vui, que la terra entera
 segueix de tan bon gust ma famosa bandera,
 vui, que tinch tans bassalls fidels a mos desitgs!
 Quin càstich no mereix l'enemich qui m'afflitg?
 O fúrias infernals! Eixiu prest de l'abisme,
 venjau l'insult que-ns fa l'home lo més infirme!²¹

De seguida se li enfronta l'arcàngel sant Gabriel, recordant-li que va esdevenir qui és per la seva supèrbia:

Lo teu septre és romput, no'l pots més fer valer,
 en va resistiràs: l'abisme formidable
 de flamas y tormens per tu és inevitable.
 Exercir ton poder dins l'infern limitat,
 tan per y tormentar com per ser tormentat.
 Precipita-t'y, donchs..., abandona la terra.
 Je[s]ús vol y regnar. Joan ja't fa la guerra,
 son baptisme serà seguit d'altre baptisme.
 Per confòndrer los forts, Déu pren lo qu-és infirme:
 sa predicació per hòmens sens renom
 imitada serà per convertir tothom.
 Així, veuràs al sòl de tos ídols lo vulto,²²

21. *infirmes*: 'feble' (fr.).

22. *vulto*: 'vult, escultura exempta'.

tom altars destruïts y tos temples sens culto,
 com véres assolat lo vulto de Dagon
 devant de l'Arca Santa.²³ És ben sabut al món
 que'ls philisteus dos nits la plaçaren al temple,
 que'ls dos dies següents véren eix trist exemple.
 Lusbel, pots reunir totas tas legions
 dels esprits més impurs de totas nasions,
 disposar contra 'l Verb phala[n]ges y cohortas,
 obrir després contr' ell de tot l'infern las portas...
 En va treballaràs, rebel·le L·lucifer!
 Lo Verb te prevaldrà, lo Verb deu prevaler.
 Que l'abisme infernal al meu manar s'entrobre!
 (L·lucifer se precipita dins l'abisme, del qual eixen foc y flamas.)
 Qu'engulfe²⁴ aqueix malvat, que la terra'l reobre!
 Envejós L·lucifer, garde't de molestar
 los qui venen assí per fer-se baptejar.

L'acte acaba amb una cançó dels àngels, de 32 heptasíl·labs, distribuïts en 8 quartetes encadenades: «Entre tots los nats de donas, / lo més digne, lo més gran, / dotat de qualitats bonas, / és, sens dubtar-ne, Joan».

d) A l'acte tercer, uns pagesos de Jericó parlen de com Joan transforma la gent i afirmen que Herodes no hauria d'estar-ne preocupat perquè Joan no s'oposa a l'ordre polític establert:

PRIMER PAGÈS:

Joan exhorta'l poble a la fidelitat,
 a la sumició pel rey qui lo deffensa
 y així no pensa bé quant és això que pensa.
 De tots los seus subdits ell és lo més fidel.
 Infidel a son rey? Ell d'ensenyar no cessa
 qu'un monarca és de Déu l'imatge ben expressa,
 qu'exerceix assí baix la sua autoritat,
 pel bé de sos subdits a son trono assentat,
 que, per punir lo mal, una espasa li dóna
 per deffensar dels bons los béns y la persona,
 qu'així 'l bassall no pot resistir al poder
 sens resistir a Déu, qu'és lo supremo esser,

23. Dagó era el principal déu dels filisteus. El fragment fa referència a un episodi narrat al primer llibre de Samuel (V, 1-12).

24. *engulfe*: 'que engoleixi, que s'empassi'. *Engolfar-se* és 'endinsar-se en la mar, allunyant-se de la vorera' i 'ficar-se en negocis o empreses importants, difícils o arriscades', però aquí el sentit (i la forma, possiblement, amb la *o* pronunciada com a *u*) és contaminat pel francès *engouffrer* 'engolir'.

y diu, conseqüentment, de donar al monarcha
y a sas autoritats la ben deguda marca
y de sa dependència y de sumissió.
Y, així, del suspitar no y à presumptió.

Però això no vol dir que Joan faci concessions quan són els poderosos els qui cauen en el vici, i per això té molts enemics entre els cortesans:

L'exemple poch comú nos vol donar Joan
d'increpar fins als reis (com Elias, Nathan,
fidels a llur estat) confond personas tantas,
elevadas en grau, de dignitat molt grandas,
qui càllan quant parlar seria manester.
Al perill de la vida, Joan fa son dever;
lo grau, la dignitat, la persona més alta
no lo faran callar quant la trobarà en falta.

Diversos personatges volen ser batejats. Un deixeble els explica la fugida d'Elisabet amb Joan per escapar de la persecució d'Herodes, i com, havent mort la seva mare, des de ben petit i durant trenta anys, Joan ha viscut sol al desert. L'arcàngel fa venir els àngels perquè participin en l'alegria: «O purs esprits, veniu, participem ganosos / a la festa que fan los pastorets ditjosos». En segueix un càntic dels àngels en elogi del riu Jordà, que aviat veurà el Messies (16 versos heptasíl·labs, encadenats). Joan explica als pastors la vida tranquil·la i feliç que duu al desert, i com els plaers del món són breus i enganyosos; només renunciant-hi s'obriran els del cel.

SANT JOAN:

Avui regna la pau; lo món tumultuós
no perturba jamés assí lo meu repòs.
Assí de si mateix lo meu cor s'encamina
a adorar en esprit la magestat divina
y sas llahors cantar. Los arbres del desert
dels raitgs ardents del sol me pòsan a cobert,
y quant dels seus ardors la regió s'enflama
respiro l'aire fresch sota de tanta rama.
Lo calme tan suau, ma grand tranquil·litat
me presenta del cel l'immens felicitat...
Jordà, que tan soviny renobas la memòria
de l'arca del Senyor y de tota la glòria
tingué²⁵ lo poble hebreu quant los véres passar,

25. *tingué*: 'que tingué'.

quina ditja per mi de te poder contemplar!
 Petits aussells, cantau, demonstreu l'alegria
 de la pau gustau²⁶ tots en est lloch nit y dia.
 Uniu los vostres cants, vosaltres pastorets,
 al cant melodiós de tots los aussellets.
 Vostra tranquil·litat en aquest lloch salvatge
 sobre tots los plahers té lo gran avantatge!
 Los plers dóna²⁷ lo món plauhen un sol moment
 y no-s gústan soviny sens lo remordiment;
 lo fastigi,²⁸ l'anuitg sempre los accompagna.
 Babilònia per cert sos ciutadans engagna
 presentant de sos plers lo càlser fraudulós²⁹
 qui·ls dóna ab sa beguda un bèurer verinós.
 Tals plers poden mai fer sos sectadors³⁰ ditjosos?
 No són, no, tals aquells que assí trobo gustosos
 per ser tots innocens... A tot lo món enter
 jo los faré gustar de tot lo meu poder.
 Home fet per lo cel, per què no·ls aprecias?
 Ells sols te l'obriran si als altres renuncias.
 Lo Senyor qu-esperam no ve per los gustar,
 l'exemple donarà per los despreciar.

Compara un anyell amb Jesús, que ara ja és a la terra. L'arcàngel Gabriel li anuncia que Jesús mateix vindrà a fer-se batejar. Davant la seva estranyesa, li recorda que el seu pare dubtà quan l'arcàngel li va anunciar que tindria un fill, i que per això fou castigat a restar temporalment mut. Sant Joan reflexiona: «Si'l meu pare, home just, d'un dubte és castigat, / l'incrèdul pot ell ser dins la tranquil·litat?». L'arcàngel li ho explica, «Joan, l'abús que fan de la sola rahó / causa la llur ceguera en revelació», i prega l'Esperit Sant perquè desvetlli els pecadors. En segueix un càntic fet pels àngels en honor de sant Joan (32 heptasil·labs encadenats).

e) A l'acte quart, Joan anuncia que és el precursor del Messies i fa un llarg parlament doctrinal de 114 versos, principalment contra els ateus o indiferents, alludint naturalment als contemporanis dels espectadors. Que es converteixin aviat perquè la paciència de Déu s'acaba.

26. *gustau*: 'de què gaudiu'.

27. *dóna*: 'que dóna'.

28. *fastigi*: 'fastig' (forma no enregistrada a DCVB ni a DECat).

29. *fraudulós*: 'fraudent' (fr. *frauduleux*).

30. *sectadors*: 'sectaris, seguidors d'una secta' (fr. *sectateurs*).

Eixa és la vera llum vinch³¹ vos manifestar,
 ella de sos sants raitgs ha de us il·luminar,
 dirigir vostres peus, dels senders tenebrosos,
 de l'ombra de la mort, als senders lluminosos
 de la felicitat y perdurable pau
 sí, fins a l'últim fi, fidels y caminau.
 Que guste vostre cor sas impressions puras,
 que deteste del món las tenebras obscuras...
 Tots sos plers, tots sos béns y tots los seus honors
 pàssan en un moment com las hermosas flors.
 És la mateixa llum que'ls àngels il·lumina
 qu-assí baix resplesceix, y l'home, qui camina
 a l'ombra de la mort, conèixer no la vol...
 L'incensat,³² preferint las tenebras al sol,
 se fabrica a son gust un déu d'indifferència
 y diu que sa bondat li dóna l'existència
 tan sols per satisfer del seu cor los desitgs,
 sas inclinacions ab tots los appetits,
 que, sent indifferent a la virtut, al vici,
 li dóna llibertat de seguir son caprici.
 Després dins lo seu cor ja diu que no y à Déu,
 qu-és casualitat al món lo que s'y veu,
 y afirma certament qu-és l'ànima de l'home
 una ànima mortal com la de la paloma.
 (...)
 Per què no reflectir,³³ incensat voluntari?
 Veges del firmament lo curs tan ben regglat,
 la terra donal fruit sempre al temps senyalat,
 admira del teu cos la màchina³⁴ admirable...
 Loco! Regoneix donchs la mà tota adorable
 qui crea y reggla tot... Com podràs tu fugir
 la còlera de Déu que te ha de succehir?
 Ta doctrina fatal és més pernicioso
 quel verí qu-ha exalat la vipra rabiosa.
 Obra tos ulls cegats, obstaccla posarias
 a la felicitat si vui no los obrias.
 Per ço serà ma veu sempre y sempre clamant,
 fins ages conegut y adorat lo Déu gran
 qui ve dins un estat d'humilitat profunda

31. *vinch*: 'que vinc'.

32. *incensat*: 'insensat'.

33. *reflectir*: 'reflexionar'.

34. *màchina*: 'màquina'. És perfectament possible que, en comptes de *màquina*, calgui llegir *maixina*, a la francesa, com es diu actualment en rossellonès (d'altra banda, n'hem trobat exemples clars en textos de principis del segle XIX).

per reparar ta vida en flaquesas fecunda.
No deus, donchs, a sos ulls sinó t'humiliar,
sinó mostrar lo qu-ets y no tan t'exaltar.

(...)

Si no fas penitència, ay de tu!, te disposas
a pagar de tos crims las penas rigurosas.
Tot arbre encontinent ha de ser desrellat,³⁵
quant no porta bon fruit, per ser al foch llansat.

(...)

Cançada és de llarg temps de Déu la gran bondat
de vèurer-te endormit dins lo teu trist estat.

Ton peccat li desplau, l'indisposa, l'irrita,
y son bras venjador, qui ton càstich medita,
en sa furor alçat està, tot vacillant.

L'anathema fatal és ja tot flamejant
y menaça ton cap sí ben prest no-l desarmas.
¿Com flectir lo Senyor, fer-li càurer las armas,
lo convertir a tu, lo vèncer totalment?

Arresteràs³⁶ son bras, irritat justament,
convertint-te 'l primer, fent fruit de penitència,
demonstra-li 'l dolor y espera sa clemència.

D'eix modo se han valgut vostres antepassats
quant l'han volgut flectir, offès per llurs peccats,
d'eix modo se han valgut David, los ninivitas,
per arrestar del cel las venjanças preditas.

No desitjau com ells vostra conversió?
¿No voleu, donchs, mortals, alcançar lo perdó
d'un Déu qui vol regnar, per un favor insigne,
dins lo cor penitent, per més ne sia indigne

Mentre va batejant, se sent música i els pastors canten un elogi del Precursor (32 heptasil·labs encadenats). Apareix Jesús (ara els àngels canten dues quartetes d'heptasil·labs encadenats) i també demana de ser batejat. Sant Joan no se'n considera digne, però Jesús li explica les raons del seu acte d'humilitat i de reconeixement del ministeri de Joan. Durant el baptisme, es veu baixar l'Esperit Sant i els àngels canten. Se sent la veu de Déu Pare («Eix és lo carit Fill de ma divina essència, / objecte gran, per mi, d'amor, de complasència»). Sant Joan elogia Jesús i la seva missió i exhorta a seguir-lo. Els àngels tanquen l'obra:

35. *desrel·lat*: en el manuscrit, *desrellat*, que interpretem com a *desrelat* 'desarrelat', documentat en el DCVB només a Mallorca i Menorca.

36. *arresteràs*: 'aturaràs' (occ. *arrestar*, fr. *arrêter*). En el manuscrit, *A arreteras*, que hem corregit (*arrestar* apareix en el vers 1.354).

UN SOL [ÀNGEL] *parla, dient:*
 Antes d'abandonar lo globo terrenal,
 de pèndrer la volada al chor angelical,
 Per cantar de consert, de Déu l'immensa glòria,
 exhortar-vos voldria a conservar memòria
 de las raras virtuts del diví precursor,
 de las quals al desert haveu vist la splendor.
 Si assí nostra presència y nostras veus, unidas
 al cant dels pastorets, han pugat ser seguidas
 d'algun petit plaher, siau persuadits
 qu'al Cel són nostres cants summament aplaudits;
 l'aplauso és tan perfet qu-encanta, qu-extasia
 los benaventurats y mai los fastidia.
 L'ull de l'home no ha vist ni la sua orella oÿt,
 no pot gustar son cor ni capir son esprit
 las finesas d'amor qu-als elegits demonstra
 mon mestre soberà per ministeri nostre.

UN ALTRE ANGELET *pot respòndrer:*
 Vehem tots admirats las obras que'l Senyor
 à creadas al món, mortals, per vostre amor,
 veheu lo firmament ab totas sas bellesas,
 en la terra, en lo mar, veheu com són estesas.
 Lo vostre ull encantat no pot las comparar
 a aquellas que ·n lo Cel ell vol fer-vos lograr.
 L'orella per la qual la vostra ànima admira
 y gusta ·l dols accort de l'harpa, de la lyra,
 y lo melodiós accent del rossinyol
 gusta tan solament la musica de dol
 comparada als accorts y a la gran sinphonia
 dels chors angelicals que van y nit y dia.
 Déu dóna a vostre gust la plena llibertat
 de formar de plahers l'idea a vostre grat;
 d'anar, si bé voleu, dins las corts fastuosas
 de reys, d'emperadors del món las més famosas.
 Veureu galas brillans, plhers³⁷ [sic] y divertimens
 no fer qu- il·lusió durant alguns moments,
 no ser res comparats als goitgs tots inefables,
 a la magnificència de plhers sempre durables,
 maravellas sens fi d'un instant sempre ·stant,
 que al Cel opera Aquell qu- és tres vegadas sant.
 Més dols és d'y passar un sol moment del dia
 que ser eternament dins mundana alegria.
 Si d'ellas allà dalt voleu participar,

37. *plhers*: llegiu *plers*.

las llissons de Joan haveu de practicar.
 Ellas són lo camí que conduceix a la Glòria.
 Encare ho repetesch: tingau-las en memòria.

Es tracta d'un text que sembla massa complex per ser representat davant d'un públic popular. L'autor és segurament un capellà i preveu un públic que podrà seguir certes subtileses. Des d'un punt de vista doctrinal, s'insisteix en la superior valoració de tot el que el Nou Testament representa respecte al Vell, a través de la comparació entre sant Joan i el profeta Elies (i els patriarques), de l'oposició entre llei i gràcia, entre la forma com els fariseus viuen la religió («Els ensenyan la llei; mes ay com la practícan!») i com la viu sant Joan. Implícitament, per tant, també s'oposen judaisme i cristianisme. L'interès resideix sobretot en els diàlegs, tot i que assistim als enfrontaments entre els rabins i sant Joan o entre l'arcàngel sant Gabriel i L·lucifer. El to de conversa solemne i greu només és trencat pels salts i balls dels pastors i per les cançons de pastors i àngels, que expressen l'alegria que Joan i les seves ensenyances procuren en els seus seguidors. Tampoc no hi ha cap personatge femení ni cap personatge còmic que alleugereixi la representació. L'aparició de L·lucifer, que per la seva truculència sembla que ens ha de transportar al món de les obres de caràcter més popular, desmenteix aquestes expectatives: l'autor el converteix en portaveu dels incrèduls del seu temps atribuint-li arguments racionalistes i hedonistes contra la religió. L'obra conté un missatge amenaçador dirigit clarament als incrèduls i un altre de defensa de les institucions polítiques (la monarquia, en particular), encara que els governants que les ocupen siguin sovint indignes.

Les acotacions es redueixen a indicar les entrades i sortides dels personatges, les seves actituds i els gestos i moviments que han de fer a l'escenari. En un determinat moment, «L·lucifer se precipita dins l'abisme, del qual eixen foch y flamas», però no ens descriu l'artifici que permet mostrar-ho. Quan Jesús s'agenolla als peus de sant Joan, se'ns diu que hi ha d'haver «una paloma enlaire, qui dispareix quant sant Joan parla». Més endavant, indica la davallada de l'Esperit Sant, però no se'ns explica de quina manera se'l fa veure (probablement, també es fa baixar un colom). S'esmenta que els càntics van acompanyats de música, encara que només es concreta «lo aire *Montanyas regaladas*», sobre el qual canten els àngels a l'acte quart.

LA LLENGUA

Podem dir que la llengua de l'obra vol ser català literari, amb predomini de formes del català central (per exemple, totes les primeres persones del present

d'indicatiu de la primera conjugació acaben en *-o*: *dono, trobo, necessito*, etc.), però també hi apareixen particularitats rosselloneses. En remarcarem alguns trets, sense voluntat d'exhaustivitat.

Pel que fa a la fonètica, destaquem un parell d'exemples de pronunciació de la *o* tancada com a *u* (*umbra, qu'engulfe* 'que engolfi'), la confusió entre *tx* i *tj* (*dijosa* per *dixosa, botgí* i *botxins*), innombrables exemples de *t* muda darrere *n* (amb rimes com *sans/infans* o *gran/infant*). Aparentment hi són pronunciades esdrúixoles paraules com *ànima, càtedra, còlera* o *màchina* (probablement, *machina*), però el desplaçament de l'accent és clar en casos com *public, incredul, hipocrit* o *subdits*.

En el camp de l'ortografia és especialment visible la influència del francès: escriptura d'*e* en posició final de paraula (*encare, ombre*, poc freqüent, en conjunt); la duplicació de consonants: *bb* (*rabbins*), *dd* (*sadduceu*), *cc* (*peccats*), *ff* (*eficàcia*), *gg* (*regglat*), *nn* (*annuncia*), *pp* (*appuyo*), *tt* (*attropament*); la terminació *-tió* (*benedictions*); els dígrafs *ch* i *ph* en cultismes (*patriarchas, phariseus*); els dígrafs *gn* (*engagna*) i *sc* (*scena, sceptre*); casos diversos, com: *confond, sinphonia, constamment, hierarquia...* Els noms propis bíblics presenten variacions de forma: *Elias/Elia, Messias/Messia, Eliseas/Elizea* 'Eliseu (fr. *Élysée*)'.

Quant a la morfosintaxi, destaquem que hi trobem demostratius com *estos, aquestos*, formes verbals com *sem* 'som', *cur* 'corre', *fas* 'faig' i *vas* 'vaig', *eixen* 'ixen', *fiu* 'féu'... Hi apareix la conjunció *mes*, mai però. *Pus* i *puis* tenen el valor de 'ja que'. D'una manera generalitzada, els pronoms febles precedeixen infinitius i gerundis («*Gabriel va li dir*», «*l'afavorint*», «*com pot ell y restar?*», etc.). Com és costum en la llengua de l'època, hi ha una forta tendència a elidir la conjunció *que*, amb uns resultats que a vegades en dificulten clarament la comprensió. L'ús de les preposicions (o absència) és sovint influït pel francès: *m'afavoreix de* 'amb', *a l'honor de* 'en honor de', *serà sabuda de* 'per', *dins l'admiració* 'admirat'... També ho és la posició de l'adverbi: *se ben divertir, han sempre respectat*... Altres exemples remarcables de la llengua del manuscrit poden ser: *no y à que vanedat* 'només hi ha vanitat', *sens què* 'sense la qual (fr. *sans quoi*)', *de cegos* 'cecs (indefinit, fr. *des aveugles*)', *quant fos* 'ni que fos', *en fugint un botgí* 'tot fugint d'un botxí', *a grans passos s'avança* 'avança a grans passos', *l'incredul, pot ser ell dins la tranquil·litat?*, *que van y nit y dia* 'que van tant de nit com de dia (fr. *et la nuit et le jour*)', *y de cor y d'esprit* 'tant de cor com d'esprit', *lo medi lo més cert* 'el mitjà més cert'.

Entre el vocabulari emprat, volem remarcar els mots següents, que hem dividit en quatre grups, d'una manera certament discutible i només per simplificar:

a) Rossellonismes, occitanismes i francesismes: *arrestar* 'aturar', *avisar-se* 'adonar-se', *avisos* 'parers', *consolant* 'que aconsola', *adolcí* 'endolcí', *cinta* 'cinyell', *coquilla* 'petxina', *culissa* 'bastidor de teatre (fr. *coulisse*)', *deffiu* 'desafiament', *evenament* 'esdeveniment', *decelaven* 'revelaven, delataven', *desservia* 'servia', *dispareix* 'desapareix', *empir* 'imperi', *endormit* 'adormit', *s'enflama*, *qu'engulfe* 'que engoleixi', *en enter* 'del tot', *entretenir* 'mantenir', *exceptat* 'llevat de', *expressí* 'expressà', *han fixadas* 'han copsat (amb la mirada)', *fortunat* 'afortunat', *fraudulós* 'fraudent', *ganós* 'desitjós', (*posat és al*) *gran dia* 'posat a la vista de tothom (*au grand jour*)', *grande* 'gran (fem.)', *grandos* 'grans', *gravament* 'greument', *grave* 'greu', *gustau* 'tasteu, experimenteu', *hipocrisia*, *incredul*, *infirme* 'feble', *interdit* 'paralitzat per la torbació que sent', *llagostí* 'llagosta (terrestre)', *llardets* 'guspieres', *llegar* 'delegar', *machina* (o *màchina*?) 'màquina', *menasses* 'amenaces', *men-dre* 'menor, mínim', *mina* 'aspecte', *miseras* 'misèries', *museta* 'sac de gemecs', *ofensa* 'ofèn', *offensats* 'ofesos', *offrir* 'oferir', *onglas* 'ungles', *plaçaren* 'collocaren, situaren', *preluda* 'preludia', *pressats*, *profitau* 'aprofiteu', *rebelle* 'rebel', *reflectir* 'reflexionar', *un res* 'una cosa insignificant (fr. *un rien*)', *de son ressort* 'de la seva competència', *sanch* (masculí en un cas, femení en els altres), *sectadors* 'sectaris', *a sa seguida* 'darrere seu (fr. *à sa suite*)', *ses* 'sense', *soviny* 'sovint', *subjecte* 'tema', *tind* 'dring (fr. *tinter*)', *tocar* 'commoure (fr. *toucher*)', *torn* 'volta (fr. *tour*)', *tropells* 'ramats', *vejñs* 'propers', *vis a vis* 'al davant de', *zelat* 'ple de zel'.

b) Castellanismes: *acerca* 'prop', *afeat*, *agraviat*, *aggraviat*, *alabat*, *alcansar*, *s'amontona*, *antes*, *apuyada*, *appuyo*, *arrodillada*, *ausència*, *baix* 'sota', *bolses*, *carit*, *colmat*, *contento*, *derramadas*, *derretint*, *despediment*, *desprecias*, *dever*, *distinguida*, *empenyo*, *emplea*, *fastidia*, *fealdat*, *gosam* 'gaudim', *grava* 'greu', *hermosas*, *inagotable*, *lavar*, *lindo*, *lisongea*, *loco*, *lograr*, *olvidem*, *medi* 'mitjà', *oýdos*, *paloma*, *pas-mats*, *és precis* 'cal', *prenda*, *respiro*, *ruído*, *sabiduria*, *sangrentats*, *sentat*, *ternura*, *terreno*, *trono*, *tumulto*.

c) Cultismes acabats en -o: *aplauso*, *assumpto*, *culto*, *globo*, *luxo*, *pròlogo*, *retrato*, *sanctedat*, *símbolo*, *superbos*, *supremo*, *tartàreos*, *verendo*, *vulto* 'vult, estàtua exempta'.

d) Altres formes d'interès: *aborrarà* 'esborrarà', *absoludament*, *aigües*, *ajustar* 'afegir', *antecelleix* 'precedeix en excel·lència', *antepassats*, *atràs*, *austeresa* 'austeritat', *comesa* 'encomanada', *demonstran*, *dolsura*, *esprit* (*esperit*, en un sol cas), *fastigi* 'fastidi', *al fonso* 'al fons', *infinida*, *innumerable*, *llavors*, *liquor* i *liquor*, (*bany*) *medecinal*, *nédan*, *nuncia* 'anuncia', *regoneixent*, *sanch* (sempre femení

menys en un cas: v. 1192), *sol* 'solament', *la sort*, (*la*) *terror*, *vanedat*, *vanidat* i *vanitat*, *velamen(t)* 'allò que cobreix, que vela', *verdadera*, *vibra* 'vibra, escurçó'.

ENRIC PRAT I PEP VILA

